

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2020.1\(33\).211983](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2020.1(33).211983)

УДК: 1(821.161.2.+316.614)

Михайло Бойченко

СМІХ І СОЦІАЛЬНА ДИСТАНЦІЯ: ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИЛЕННЯ

У статті визначено сміх як універсальний засіб регулювання соціальної дистанції та сприяння народженню нових форм і змістів соціальної взаємодії. Водночас, сміх проаналізовано у його перфомативності, у вищих проявах якого проявляє себе істина ось-буття, у тому числі ось-буття людей у певних ієрархічних, горизонтальних, симетричних чи асиметричних соціальних позиціях. У статті виявлено соціальні функції сміху, пов'язані із встановленням чи втратою, підтвердженням чи спростуванням певної соціальної дистанції як фізичного втілення духовних взаємин між людьми.

Ключові слова: сміх, соціальна дистанція, перфомативність, практики соціального дистанціювання, соціальний статус, соціальний простір.

На перший погляд, визначення сміху не пов'язано із темою соціальної дистанції – антропологічні, психологічні, соціологічні та інші визначення сміху, здавалося би, цілком успішно здійснюються і без звернення до поняття «соціальна дистанція». Однак, сучасний підхід до визначення понять потребує не стільки їхнього апріорного самодостатньо-аксіоматичного формулювання, скільки уважного і дбайливого, ретельного і систематичного вивчення конкретних практик використання поняття, а точніше – вивчення тих практик, які можливо успішно описувати за допомогою цього поняття, а відповідно мова має йти про обов'язкову прагматичну складову визначення понять. Виявлення того, як поняття сконструйоване, має відображати належним чином практики конструювання його об'єкту – тобто відображати адекватно щодо характеристик самого об'єкту опису і релевантно щодо інших понять, причетних до такого опису. Конструювання поняття базується на конструктивності самого явища, яке описують, і на конструктивності мови опису в цілому. Таким чином, тут задіяно різні площини функціональності, які має враховувати, узгоджувати і концептуалізувати у одне ціле функціональність самого поняття. Якщо функціональність ніколи не може бути вичерпною характеристикою реальних явищ і процесів (навіть для ідеальних моделей чи навіть математичних моделей вона не може бути вичерпною), то в усякому разі давати нині визначення поняття без урахування чи навіть без знання його функціональних характеристик є справою не те, щоби не дуже правильною (це і так самозрозуміло), але просто хибною прагматично – не можна навмання давати абстрактні визначення, розраховуючи на те, що їхня

функціональність якимось чином сама собою потім проявиться чи то «приклеїться» до їхнього «ідеального» значення. Випадок із зв'язком сміху та соціальної дистанції якраз і видається однією з нагод прояснити певні функціональні, а на цій основі і деякі сутнісні характеристики сміху – без претензії дати його остаточне визначення, але з наміром аргументованого уточнення і конкретизації, а можливо, і часткового заперечення і «розчаклування» визначень наявних.

Таким чином, спробуємо виявити певні соціальні функції сміху, звернувшись до випадку аналізу взаємозв'язку сміху з встановленням соціальної дистанції. Хоча в умовах карантину повсюдним став термін «соціальне дистанціювання», однак вживають його у надто вузькому сенсі – встановлення безпечної (достатньо великої) фізичної дистанції між членами суспільства під час соціальної комунікації, як і зменшення обсягу і інтенсивності такої комунікації. У такому визначенні соціальне дистанціювання більше нагадує психологічний термін для позначення особистого простору [Хміляр 2012], а самоізоляція – типові прояви деяких психічних хвороб, які провають самоізоляцію як частину соціопатичної поведінки [Чабан і Франкова 2014]. Тоді як насправді соціальне дистанціювання є терміном, похідним від поняття соціальної дистанції і соціального простору, а відповідно позначає передусім динаміку їхніх змін. Таким чином, досліджуючи соціальну дистанцію у її стосунку до сміху варто все ж передусім звернутися до досліджень, які мають соціокультурний характер – праць дослідників соціального простору німецького філософа Георга Зимеля [Зимель 2019] і російсько-американського соціального теоретика Пітіріма Сорокіна [Сорокин 2017], дослідників культури німецького культуролога Норберта Еліаса [Еліас 2003], російського філософа культури Михайла Бахтіна [Бахтин 1990] і польсько-британського мислителя Зігмунта Баумана [Бауман 2013], дослідника соціальної онтології німецько-американського мислителя Ганса Ульріха Гумбрехта [Гумбрехт 2012], а також звертатися до прикладів світової літературної класики. Сучасні спеціальні дослідження, присвячені ролі сміху у встановленні соціальної дистанції, також трапляються, однак, вони не мають вираженого філософського характеру [Reichenbach 2015; Takovski 2019].

Нерідко сміх використовували для подолання соціальної дистанції і навіть руйнування соціальних ієрархій. Можна згадати античну комедію, яка збивала пиху з багатих, знатних та високоосвічених, можна згадати сміхову культуру Середньовіччя, досліджувану Михайлом Бахтіним [Бахтин 1990] та ще раніше Йоханом Гейзінгою [Хейзінга 2016]. З іншого боку, можна згадати як за допомогою сміху дистанціювалися від ганебної поведінки і тих, хто вперто її демонстрував – від веселої комедії в стилі Мольєра [Мольєр

1981] і до жорсткої і навіть у чомусь жорстокої соціальної сатири Джонатана Свіфта [Свіфт 1955]. І ті, і інші приклади свідчать, що сміх не є засобом лише подолання соціальної дистанції, або лише її встановлення. Правильніше буде казати, що сміх є одним із дієвих засобів регулювання соціальної дистанції. Якщо не завжди можна говорити про інституалізацію сміху як такого засобу, то не можна уявити собі суспільство, яке не використовувало би цей засіб. Відповідно, можна типологізувати певні найбільш уживані способи використання сміху як засобу регулювання соціальної дистанції.

Найчастіше сміх асоціюється з руйнуванням соціальної дистанції, зрівнянням завдяки гумору людей різного соціального статусу. Приклади цього знаходимо ще в комедіях Аристофана [Аристофан 1980] або Плавта [Плавт 1968]. Скнара чи роґоносець смішні завжди, ким би вони не були, – якщо вони заслуговують на те, щоби їх покарали: скнару змусили витратити кошти, а надмірному і несправедливому ревнивцю наставили роґи. Це завжди було, є буде так само смішно, як у ситуації, коли будь-хто, навіть найбільший авторитет, може отримати торт у обличчя. Більше того: чим бундючніше поводить ся той, хто потрапляє у смішну ситуацію або несподівано виявляється у смішній ролі, тим більше сміху він викликає – незалежно від свого соціального статусу. Так само єднає сміх тих, хто сміється: незалежно від свого соціального статусу вони вільні сміятися над смішним, вони стають солідарними завдяки тому, що одностайні у визнанні чогось смішним. Як правило, сміх встановлює соціальну дистанцію від того, над ким ми сміємося: зазвичай ми не хочемо бути схожими на об'єкт жартів, а тим більше кпинів, глузування, і зовсім не хочемо стати об'єктом сатири і нищівної критики. Хоча по-дружньому можна по черзі чи навіть водночас жартувати один над одним людям близьким – але це особливий випадок дуже доброго і конструктивного сміху. У більшості ж ситуацій сміх виступає як санкція, різновид неформального контролю, м'якого (чи не дуже) осуду дій інших, не таких як ми. Як соціальний феномен, який має значний вплив на здавалося би недотичні до нього соціальні процеси, сміх виявляв свою силу через інститут театру – у демократичних Афінах, а згодом у часи Відродження у Західній Європі, і, нарешті, у сучасних реінкарнаціях і аватарах сценічного мистецтва. Водночас, сміючись разом, ми переживаємо не просто високий ступінь порозуміння, але й спільні дуже позитивні емоції, відчуваємо велику радість перебування разом. Спільний досвід сміху дозволяє долати соціальні бар'єри і може бути початком дружби, або зміцнює її.

Однак, сміх дозволяє долати соціальну дистанцію саме тому, що він же допомагає її встановлювати. Ми сміємося, передусім, тоді, коли людина робить щось формально неналежне, або змістовно зовсім невідповідне

своєму соціальному статусу. Через сміх оточуючих ми навчаємося, що ми самі або хтось інший робить щось не так. Qui pro quo – один з класичних прикладів сміху через непорозуміння, незбіг соціальних позицій. Однак, як у загальній ситуації комічного, так і у конкретній ситуації непорозуміння ми визнаємо необхідність і законність, «правильність» самої соціальної структури, соціальної ієрархії, соціальних відмінностей. Питання соціальної дистанції – це завжди передусім питання соціальної стратифікації, тобто розташування у соціальному просторі, яке лише частково збігається з розташуванням у просторі фізичному: соціальний статус є значно більш розмаїтим і змінюється за іншими законами, аніж зміна положення фізичного тіла у фізичному просторі, як зауважував Пітірім Сорокін [Сорокін 2017]. Соціальна структура задає ті рамки соціальної комунікації, у яких відбувається більшість соціальних взаємодій. Соціальна дистанція є складовою того етосу поведінки, який утворюється на основі заданих соціальних параметрів, у тому числі й соціальної структури, а сміх може бути способом підтвердження само зрозумілості цієї дистанції і комічності спроб її не визнавати, або простого незнання або не розпізнавання цієї дистанції.

Сміх не лише знімає соціальну дистанцію або встановлює її, він може регулювати цю дистанцію в залежності від обставин – збільшувати чи зменшувати її на певний час. При цьому виявляється, що як соціальна дистанція визначається не лише соціальною структурою, але й іншими заданими соціальними параметрами – соціальними інститутами, соціальними практиками, усією повнотою соціального досвіду, так і соціальне дистанціювання не лише підтверджує чи корегує наявну соціальну структуру, але й сприяє більш ефективному функціонуванню і розвитку соціальних інститутів і соціальних практик, а також суттєвому збагаченню соціального досвіду. Сміх постає як один з найбільш доступних і легких у застосуванні, один з найбільш протейчних, гнучких і адаптивних механізмів коригування соціальної дистанції порівняно із заданими соціальними параметрами. Сміх виглядає ідеальним символом для позначення методології постмодерну у дослідженні суспільства і культури: сміх органічно передає ту принципову загальну релятивність і мінливість, яку вбачають у соціальній реальності теоретики постмодерну, як наприклад, Зіґмунт Бауман [Бауман 2013].

Варто досліджувати практики соціального дистанціювання та їх зміни з урахуванням концепції культурної фігурації Норберта Еліаса: сміх сприяє легкому і безборонному поширенню фігурацій, які регулюють соціальне дистанціювання [Еліас 2003]. Але і самі окремі типові ситуації сміху пов'язані з можливими видами соціального дистанціювання, а точніше – з

соціальними практиками, кожна з яких потребує певної соціальної дистанції, більшої чи меншої. Можна припустити, що йде мова не лише про відсторонення за вдяки певним різновидам сміху (від жартів і іронії до сатири, тролінгу і булінгу) від тих, хто порушує певні усталені стандарти поведінки, але й про залучення до певних соціальних практик завдяки сміху. Сміх може не лише встановлювати бар'єри від тих, хто відрізняється, від Чужого, але й створювати атмосферу довірливості, інтимності, відчуття того, що ти знаходишся у вузькому колі «своїх», посвячених – загалом, сміх може бути одним з важливих і дієвих механізмів соціального залучення.

Хоча соціальна дистанція так чи інакше завжди знаходить своє вираження у дистанції фізичній, однак далеко не завжди таке вираження має характер прямої кореляції. Може бути збереження і навіть збільшення соціальної дистанції в результаті фізичного зближення (в усіх його сенсах). Коли феодал реалізовував своє дещо міфологізоване у переказах право «першої шлюбної ночі» чи здійснював інші взаємодії із залежними від нього людьми, цим він не опускався до простолудинів, а навпаки – ще більше вивершувався над ними. Так само, жертва звалтування у результаті такої «близькості», надмірного і брутального фізичного контакту починає відчувати радикальне зростання соціальної дистанції від свого гвалтівника – раніше нейтральні або навіть доброзичливі взаємини заміщуються відразу, ненавистю і цілком зрозумілою усім ворожнечею, бажанням помститися кривднику, якщо не фізично, то хоча би зле і гостро висміявши його. І навпаки – цілком може бути, що виникнення фізичної дистанції змушує гостріше відчутти брак або обмеженість, частковість соціального спілкування, що надає йому цінності вищої, аніж це було при безпосередньому фізичному контакті. Показовою є класична, світла, хоча й сумна і малозрозуміла більшості сучасних людей історія кохання Данте Аліґ'єрі до Беатріче Портінарі, у якій поет втратив кохану, з якою він так і не мав близькості, але це лише загострило його почуття і спонукало до написання шедеврів світової літератури «Нове життя» і «Божественна комедія» [Данте Аліґ'єрі 1976]. Однак, навіть якщо не брати крайнощі, збільшення фізичної дистанції далеко не завжди призводить до ефекту, який описує прислів'я «очі не бачать – серце не болить». Прекрасні поетичні твори кількатисячолітньої історії людства були створені, як правило, саме у ситуації вимушеного фізичного дистанціювання. Таким чином, збільшитися чи ні соціальна дистанція в результаті збільшення дистанції фізичної – залежить, щонайменше частини, також і від особистих духовних якостей учасників соціальної комунікації. Хоча, звісно, у нормальній версії соціальної взаємодії фізична близькість лише збільшує і зміцнює близькість духовну, закріплює і збагачує її. Невипадково поширеною практикою сучасної глобальної культури, яка, попри усі технічні комунікативні

досягнення і поширення нових засобів масової комунікації, все ж спирається на множинні традиційні практики локальних культур, є прості людські обійми, які викликають легку і невимушену радісну посмішку.

Будучи універсальним засобом регулювання соціального дистанціювання, сміх не є водночас єдиним таким засобом: якщо не можна применшувати його значущість, то аж ніяк не можна її перебільшувати. Сміхом можна стримувати від одних дій як негідних і осудних, можна мотивувати до певних інших дій як прекрасних і приємних, однак сміхом не можна замінити самі дії. Лише у дуже специфічних випадках і ситуаціях сміх сам постає як перформативна дія, самодостатня самим фактом своєї події, того, що він трапився – більш чи менш очікувано. У більшості ж випадків сміх – лише медіатор, посередник, який може підсилувати, а може й ослаблювати інші, більш прагматично навантажені, більш «реальні» соціальні чинники, може викривати, а може й викривляти, тобто може виводити правду на світло, а може й незаслужено паплюжити. Як у випадку соціальної користі, так і у випадку соціальної шкоди від сміху, сам по собі сміх мало у чому є однозначно соціально корисним чи соціально шкідливим: сміх є більшою мірою чистою соціальною формою, поруч зі спілкуванням, фліртом та іншими естетизованими формами соціальної взаємодії, якщо згадати філософію Георга Зімеля [Зиммель 1996]. У цьому сенсі сміх сам по собі не може встановлювати жодної соціальної дистанції – окрім хіба тієї, яку можна позначити як необхідна для фізичної чи соціальної доступності дистанція сміху щодо тих, кому він призначався, або дистанції такої ж доступності об'єкта сміху тому, у кого він може бути викликаний. Однак, як і інший універсальний еквівалент – гроші [Зиммель 2019], сміх може значно покращувати ефективність змін або встановлення соціальної дистанції. У такій якості він може бути використаним практично у будь-якій ситуації, хоча, звісно, кожна ситуація потребує свого різновиду сміху.

Але й справді, коли вже сміх народжується, він може бути більш або менш чистим, виразним – від нерішучого і невпевненого, боязкого і лякливого до нестримного і переможного, гомеричного, божественного і диявольського. Тут мова йде про перформативність сміху, яка має змістовно менше спільного із соціальним за походженням, зате дуже багато важить для утвердження або нищення того соціального явища чи процесу, які стали об'єктом сміху. Сміх може народжуватися, здавалося би, з нічого, його соціальні причини можуть бути доволі умовними або взагалі незначними, якщо не мізерними. З іншого боку, вкрай важливо, що народжує сміх, яким очікуванням він допомагає реалізуватися, отримати голос, емоцію і цінність – коротко, у чому полягає маєвтична сила сміху. Як і для Сократа сміх – не просто випадковий супутник істини, її іронічний вірний помічник, але не

меншою, якщо не більшою мірою, сміх є еротичною радістю від задоволення пізнавати істину. У цьому сенсі, здається, варто уважніше вивчити потенціал дослідження феномену перформативності Гансом Ульрихом Гумбрехтом [Гумбрехт 2012] для дослідження сміху як соціального феномену. Гумбрехт, зокрема докладно аналізує, як саме завдяки перформативності і розкривається якнайкраще ось-буття, Dasein, він показує, як народжується у перформативності повнота буття. Саме цю повноту буття відчуває людина, яка щиро і легко сміється – чистий і самодостатній сміх, не над кимось, і не для чогось і є надійним свідченням такої повноти буття.

Таким чином, сміх можна вважати універсальним, хоча і доволі специфічним засобом регулювання соціальної дистанції, як з використанням наявної структури соціальних відносин, так із можливою їх фігурацією, трансформацією, творенням – з використанням фізичного і духовного контакту, але без жорсткого підпорядкування їм, натомість через трактування їх у ігровому режимі вільної реалізації людського бажання соціального спілкування у всьому розмаїтті його проявів. Сміх постає як соціальне послання і як сигнал про отримання цього послання, може виступати як ефективний означник, і при цьому сам ставати означуваним за потреби. Сміх виступає однією з чистих форм соціалізації, універсальним медіатором, який допомагає ефективніше прояснити певні соціальні цілі. Водночас, сміх може стати цілком серйозним знаряддям досягнення важливих соціальних цілей – як деструктивних (наприклад, у політичній сатири), так і творчих (як у коханні і дружбі). Сміх є переживанням ось-буття, вловлення миттєвості його істинності. У такій якості він фіксує будь-яку соціальну дистанцію як належну у її істинності, її відповідності запитам учасників соціальної взаємодії.

Список використаної літератури

- Арістофан (1980) *Комедії*, пер. А. Содомора, Б. Тен, В. Свідзінський, Київ: Дніпро, 508 с.
- Бауман, З. (2013) *Плинні часи. Життя в добу невпевності*, Київ: Критика, 176 с.
- Бахтин, М. (1990) *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и ренессанса*, Москва: Художественная литература, 543 с.
- Гумбрехт, Г. У. (2012) *Похвала спортивній красі*, Київ: Дух і Літера, 216 с.
- Данте Аліг'єрі (1976) *Божественна комедія*, пер. з італ. та прим. Є. Дроб'язка, Київ: Дніпро, 680 с.
- Еліас, Н. (2003) *Процес цивілізації. Соціогенетичні і психогенетичні дослідження*, пер. з нім. О. Логвиненка, ред. Н. Цісик. Київ: Альтернативи, 672 с.

- Зиммель, Г. (1996) *Общение. Пример чистой, или формальной социологии*, в: *Зиммель Г. Избранное*: в 2-х тт., т. 2, Москва: Юрист, с. 486–500.
- Зимель, Г. (2019) *Філософія грошей*, пер. з нім. І. Андрущенко, В. Терлецького, Харків: Фоліо, 672 с.
- Мольєр, Ж. Б. (1981) *Міщанин-шляхтич*, в: *Мольєр Ж. Б. Комедії*, Київ: Дніпро, сс. 305–372.
- Плавт, М. Т. (1968) *Комедії. Уривки*, пер. Ф. Самоненка, в: *Антична література: Хрестоматія*, упор. О. І. Білецький, Київ: Радянська школа, (2 вид.), сс. 383–397.
- Свифт, Дж. (1955) *Скромное предложение*, пер. с англ. Б. Томашевского, в: *Свифт Дж. Памфлеты*, Москва: Государственное издательство художественной литературы, сс. 155–165.
- Сорокин, П. А. (2017) *Социальная и культурная динамика: Исследование изменений в больших системах искусства, этики, права и общественных отношений*, пер. с англ., вступ. ст. и коммент. В. В. Сапова, Москва: Академический проект, 964 с.
- Хейзинга, Й. (2016) *Осень средневековья: Исследование форм жизненного уклада и форм мышления в XIV и XV веках во Франции и Нидерландах*, сост., предисл. и пер. с нидерл. Д. В. Сильвестрова, СПб.: Издательство Ивана Лимбаха, 768 с.
- Хміляр, О. Ф. (2012) *Просторова регуляція відносин між людьми за допомогою символічних культурних засобів*, в: *Вісник Національного університету оборони України*. Вип. 5 (30), Київ, 289–295.
- Чабан, О. С., Франкова, І. А. (2014) *Клініко-психологічні особливості пацієнтів з гострою соціальною самоізоляцією на прикладі клінічного випадку*, в: *Psychological Counseling and Psychotherapy*. 1–12, сс. 116–124.
- Reichenbach, A. (2015) *Laughter in times of uncertainty: Negotiating gender and social distance in Bahraini women's humorous talk*, in: *Humor – International Journal of Humor Research* 28 (4), pp. 511–539. Retrieved May 5, 2020 from: <https://doi.org/10.1515/humor-2015-0098>.
- Takovski, A. (2019) *Representing Sexuality through Folklore: Erotic Folktales and Online Jokes as 'Mirrors' of Gender Hierarchies*, in: *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, pp. 149–172. Retrieved May 5, 2020 from: <https://doi.org/10.7592/FEJF2019.75.takovski>.

Михаил Бойченко

СМЕХ И СОЦИАЛЬНАЯ ДИСТАНЦИЯ: ФИЛОСОФСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ

В статье определен смех как универсальное средство регулирования социальной дистанции и содействия рождению новых форм и смыслов

социального взаимодействия. В то же время смех проанализирован в его перформативности, в высших проявлениях которой проявляет себя истина вот-бытия, в том числе вот-бытия людей в определенных иерархических, горизонтальных, симметричных или асимметричных социальных позициях. В статье выявлены социальные функции смеха, связанные с установлением или потерей, подтверждением или опровержением определенной социальной дистанции как физического воплощения духовных взаимоотношений между людьми.

Ключевые слова: смех, социальная дистанция, перформативность, практики социального дистанцирования, социальный статус, социальное пространство.

Mykhailo Boichenko

LAUGHTER AND SOCIAL DISTANCE: PHILOSOPHICAL UNDERSTANDING

The article identifies laughter as a universal means of regulating social distance and promoting the birth of new forms and contents of social interaction. At the same time, laughter is analyzed in its performativity, in the higher manifestations of which the truth of being-being manifests itself, including the being-being of people in certain hierarchical, horizontal, symmetrical or asymmetrical social positions. The article reveals the social functions of laughter, associated with the establishment or loss, confirmation or refutation of a certain social distance as a physical embodiment of the spiritual relationship between people. Some typical situations of laughter are associated with possible types of social distancing, or rather – with social practices, each of which requires a certain social distance, more or less close. Laughter is based on the existing structure of social relations, with their possible figuration, transformation, creation – using physical and spiritual contact, but without rigid subordination to them, but through their interpretation in the game mode of free realization of human desire for social communication in all its manifestations. Laughter appears as a social message and as a signal of this message receiving, it can act as an effective indicator, and at the same time become significant content if necessary.

Keywords: laughter, social distance, performativity, practices of social distancing, social status, social space.

References

- Aristophanes (1980) *Komediyi* [Comedies], Kyiv, Dnipro, 508 p.
Bauman, Z. (2013) *Plynni chasy. Zhyttya v dobu nepevnosti* [Liquid Times. Living in an Age of Uncertainty], Kyiv, Krytyka, 176 p.

- Bakhtin, M. (1990) *Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kul'tura srednevekoviya i renessansa* [Francois Rabelais and the Folk Culture of the Middle Ages and the Renaissance], Moskva, Hudozhestvennaya literatura, 543 p.
Gumbrecht, G. U. (2012) *Poxvala sportyvnyj kراسi* [In Praise of Athletic Beauty], Kyiv, Dux i Litera, 216 p.
Dante Alighieri (1976) *Bozhestvenna komediya* [Divine comedy], Kyiv, Dnipro, 680 p.
Elias, N. (2003) *Proces cyvilizaciyi. Sociogenetychni i psyogenetychni doslidzhennya* [The Civilizing Process. Sociogenetic and Psychogenetic Investigations], Kyiv, Alternatyvy, 672 p.
Zimmel, G. (1996) *Obshhenie. Primer chistoy, iyi formalnoy sociologiyi* [Sociability: An Example of Pure, or Formal Sociology], in: *Zimmel G. Izbrannoe*, v 2 tt., t. 2, Moskva, Yurist, pp. 486–500.
Simmel, G. (2019) *Filosofiya groshej* [Philosophy of Money], Harkiv: Folio, 672 p.
Molyer, Zh. B. (1981) *Mishhanin-shlyaxtych* [Bourgeois gentleman], v: *Molyer Zh. B. Komediyi*, Kyiv, Dnipro, pp. 305–372.
Plauto, M. T. (1968) *Komediyi. Uryvky* [Comedies], in: *Antychna literatura: Hrestomatiya*, upor. O. I. Bileczkii, Kyiv, Radyanska shkola, (2 vyd.), pp. 383–397.
Swift, Dzh. (1955) *Skromnoe predlozheneye* [Modest Proposal], v: *Svift Dzh. Pamflety*, Moskva, Gosudarstvennoe izdatel'stvo hudozhestvennoy literatury, pp. 155–165.
Sorokin, P. A. (2017) *Socialnaya i kulturnaya dinamika: Issledovanie izmenenij v bolshyh sistemah iskusstva, etiki, prava i obshhestvennyh otnoshenij* [Social and Cultural Dynamics: A Study of Change in Major Systems of Art, Truth, Ethics, Law and Social Relationships], Moskva, Akademicheskij projekt, 964 p.
Huizinga, J. (2016) *Osen srednevekoviya: Issledovanie form zhiznennogo uklada i form myshleniya v XIV i XV vekah vo Francii i Niderlandah* [The Waning of the Middle Ages: a Study of the Forms of Life, Thought, and Art in France and the Netherlands in the XIVth and XVth Centuries], Spb., Izdatel'stvo Ivana Limbaha, 768 s.
Hmilyar, O. F. (2012) *Prostorova regulyaciya vidnosyn mizh lyudmy za dopomogoyu symvolichnyh kulturnyh zasobiv* [Spatial regulation of relations between people through symbolic cultural means], in: *Visnyk Nacionalnogo universytetu oborony Ukrainy*, vyp. 5 (30), Kyiv, pp. 289–295.
Chaban, O. S., Frankova, I. A. (2014) *Kliniko-psihologichny osoblyvosti paciyentiv z gostroyu socialnoyu samoizolyaciyeyu na prykladi*

- klinichnogo vypadku* [Clinical and psychological features of patients with acute social self-isolation on the example of a clinical case], in: *Psychological Counseling and Psychotherapy*, 1–12, pp. 116–124.
- Reichenbach, A. (2015) *Laughter in times of uncertainty: Negotiating gender and social distance in Bahraini women's humorous talk*, in: *Humor – International Journal of Humor Research*, 28 (4), pp. 511–539. Retrieved May 5, 2020 from: <https://doi.org/10.1515/humor-2015-0098>.
- Takovski, A. (2019) *Representing Sexuality through Folklore: Erotic Folktales and Online Jokes as 'Mirrors' of Gender Hierarchies*, in: *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, pp. 149–172. Retrieved May 5, 2020 from: <https://doi.org/10.7592/FEJF2019.75.takovski>.

Стаття надійшла до редакції 6.05.2020

Стаття прийнята 6.06.2020

DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2020.1\(33\).211985](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2020.1(33).211985)

УДК 130.2: 316.6

Оксана Кожем'якіна

АКСІОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РЕФРЕЙМІНГУ В СМІХОВІЙ КУЛЬТУРІ

Стаття присвячена аналізу концептуального поля визначення аксіологічних детермінант рефреймінгу в сміховій культурі, з урахуванням специфіки функціонального навантаження сміху та його маніпулятивного потенціалу в сучасному суспільстві. Звертаючись до характеристик психотехнологій смислового переформатування в сміховій культурі як втілення мистецтва рефреймінгу, розглядаються аксіологічні чинники інтерпретативних взаємодій в різноманітних дискурсивних контекстах та смислових інваріаціях (на прикладах політичного сміху, актуальних карантинних анекдотів та вірусних мемів). Концептуальні інверсії, які в сміховій культурі мають відчутну ціннісну динаміку, досліджуються в аспекті їх маніпулятивних та актуалізаційних спроможностей в моделюванні соціальних взаємодій.

Ключові слова: рефреймінг, сміхова культура, цінність, контекст, підтекст, маніпуляція.

Розмаїта природа сміхової культури в аналізі співвідношення сміхового аспекту світу та світу дійсності потребує нових досліджень як частини культури свого часу. З урахуванням зростання маніпулятивних можливостей сучасного інформаційного суспільства, появи феномену постправди та засилля некритичності і розважальності в масовій культурі актуалізуються питання амбівалентності інтерпретативних контекстів сміхових комунікацій, насамперед в аспекті дієвості прихованих впливів та метафоричної аналітики реалій повсякденності. Сміхова культура має як давні традиції обрядовості, маргінальності та карнавалізації, так і набуває нових форм, які інституалізуються в сучасному суспільстві в численних конфігураціях, репрезентуючи в комунікативних характеристиках реальності її наявний стан та трансформаційні тенденції.

Незважаючи на поважну традицію вивчення проблеми сміху, що бере початок ще в працях Платона і Аристотеля та отримує подальший розвиток в концепціях І. Канта, А. Шопенгауера, З. Фрейда, А. Бергсона, М. Фуко, М. Бахтіна, В. Проппа, С. Аверинцева та ін., відкриваються все нові й нові контексти гелологічних досліджень, актуалізуючи їх міждисциплінарний характер та сприяючи формуванню цілісної картини світу. Серед дослідників соціокультурних та аксіологічних засад сміхової культури варто виокремити Ю. Борєва, А. Дмитрієва, Л. Карасьова, О. Козінцева, М. Мюлкея, А. Сичова та ін., в працях яких здійснюється різнобічний аналіз природи та соціальних